

Umsögn um frumvarp til laga um staðgöngumæðrun í velgjörðarskyni

Siðfræðistofnun þakkar tækifæri til að koma með athugasemdir við frumvarp um staðgöngumæðrun í velgjörðarskyni. Margt er vel útfært í frumvarpinu sem hér liggur fyrir og vill stofnunin sérstaklega fagna því að gert sé ráð fyrir að ekki verði lengur heimilt að leyna kynfrumugjafa fyrir barni heldur réttur þess til að þekkja líffræðilegan uppruna sinn að fullu virtur. Ólíkt því sem áður hefur verið gert í löggjöf um tæknifrjóvgun er hér leitast við að vernda hagsmuni barnanna sérstaklega.

Siðfræðistofnun hefur þó margt við þetta mál að athuga. Í þessari umsögn verða einkum ræddar almennar athugasemdir tengdar frumvarpi til laga um staðgöngumæðrun fremur en einstakar greinar þess.

- **Ekki er líklegt að það frumvarp sem hér er sett fram muni ná að svara þeirri eftirspurn sem er og verður eftir þjónustu staðgöngumæðra.** Umræðan um staðgöngumæðrun kom upphaflega fram vegna þrýstings til að leysa vanda para/hjóna sem ekki hafa getað átt barn í tilvikum þar sem konan getur ekki gengið með barn. Á undanförunum árum hefur komið æ skýrar fram að sá hópur sem telur sig vera í þörf fyrir þessa þjónustu einskorðast ekki við þennan hóp. Aðrir sem telja sig hafa þörf fyrir þjónustuna eru t.a.m. samkynhneigðir karlmenn og einhleypir karlmenn. Gera má ráð fyrir að eftirspurn frá þessum hópum fari vaxandi. Reynsla annarra þjóða eins og Breta t.a.m. sýnir að eftir að staðgöngumæðrun var leyfð jókst til muna eftirspurn og þörf fyrir þjónustu staðgöngumæðra. Þetta leiðir af sér þá mótsagnarkenndu niðurstöðu að það að heimila staðgöngumæðrun gæti leitt til þess að ófullnægð þörf yrði enn meiri eftir að lögin koma fram en hún er nú.
- **Mikilvægt er vinna með löggjöf um staðgöngumæðrun í samstarfi við önnur ríki og best ef hægt væri að setja almennar reglur sem hefðu alþjóðlega skírskotun.** Vandí tengdur staðgöngumæðrun sem lítill gaumur er gefinn í þessu frumvarpi eru mál sem koma upp vegna þess að löggjöf einstakra ríkja um þetta efni er ólík. Jafnframt opnar netið á samskipti og þjónustu þar sem landamæri eru óljós. Fólk fer á milli staða til að freista þess að eignast barn með staðgöngumæðrun í ríkjum þar sem slíkt er leyft og kemur síðan heim með börnin. Í slíku umhverfi er oft óljóst hver er lagaleg móðir og lagalegur faðir hins nýfædda barns. Jafnframt er ríkisborgararéttur barnsins í uppnámi. Vegna alþjóðlegra brotamála tengdum markaði með börn er mikilvægt að lög og reglur sem lúta að þessu efni séu skýrar og virtar. Skapa mál tengd þessu mikinn vanda í fjölda landa þar á meðal á Íslandi. Lögð hefur verið áhersla á það að ríki reyni að samræma löggjöf sína í þessum eignum svo auðveldara verði að bregðast við vanda sem skapast þegar börn eru flutt milli landa sem fæðst hafa í löndum þar sem foreldraábyrgð og reglur um ættleiðingar og staðgöngumæðrun eru ólíkar okkar lögum og reglum. Betra væri því að vera í samfloti með Norðurlöndum við breytingar á lagaumhverfi á þessu sviði. Á þetta atriði var sérstaklega bent í umsögn Siðfræðistofnunar 16. nóvember 2011.

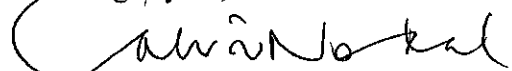
Siðferðilegar áskoranir tengdar staðgöngumæðrun eru fjölmargar. Þrátt fyrir að í frumvarpinu sé leitast við að taka á þeim fjölmörgu siðferðilegu álítaefnum sem fylgja því að leyfa staðgöngumæðrun verða þau eftir sem áður fjölmörg. Það verður mikil áskorun að framkvæma lögin á þann máta að ekki verði brotið á rétti neinna við framkvæmdina. Hér verða einungis taldir upp málaflokkar þar sem mögulegt er að slíkt geti gerst. Listinn er ekki tæmandi:

- Möguleg markaðsvæðing á ferlinu og þá ýmist tengt sölu barna eða tengt sölu eða leigu á líkama kvenna.
- Hugsanleg kúgun á aðilum í ferlinu og er þá staðgöngumóðirin yfirleitt sá aðili sem er viðkvæmastur fyrir slíku.
- Ef lítið er á þjónustu af þessum toga sem gæði eða jafnvel heilbrigðisþjónustu þá er mikilvægt að huga að því hvernig aðgengi að þessum gæðum er dreift. Ljóst er að slíkt er flókið og erfitt gæti reynst að fá samstöðu um hverjir eigi að njóta forgangs.
- Velferð barns og velferð annarra sem tengjast staðgöngumóður. Lítið er vitað um afstöðu og sjálfsskilning þeirra sem fæddir eru af staðgöngumóður. Vísbendingar má þó fá frá bloggsíðum unglunga sem hafa þessa reynslu og með því að yfirfæra reynslu þeirra sem hafa verið ættleiddir. Full ástæða er til að fylgjast með líðan barnanna á fullorðinsárum og gefa þessum röddum gaum. Einnig má benda á flókna upplifun annarra en þeirra sem beint koma að ferlinu. Má þar nefna stöðu barna staðgöngumóður (systkina?) eða jafnvel foreldra hennar(afar/ömmur?).
- Vandí tengdur foreldraábyrgð og foreldraskilningi, hvað merkja hugtökin móðir og faðir, hvernig upplifa aðrir fjölskyldumeðlimir tengsl við það barn sem fæðist?
- Vandasamt er fyrir heilbrigðiskerfið að vinna með staðgöngumæðrun. Í senn er þessi lausn meðferð en jafnframt er hún meðganga og fæðing barns. Hér verður staðgöngumóðir í þeirri stöðu að vera bæði sjúklingur og meðferð við ófrjósemi. Hér er mikilvægt að ekki komi fram árekstrar sem jafnvel gætu sett samband læknis og sjúklings í ákveðið uppnám.
- Þá er vert að hafa í huga að enn sem komið er þekking á lífræðilegum og sálfræðilegum áhrifum meðgöngu á barn takmörkuð svo og þekking á áhrifum meðgöngu á konuna.

Í dag eru í gildi lög um tæknifrjógungun sem banna staðgöngumæðrun. Siðfræðistofnun hefur í umræðu um staðgöngumæðrun lagt áherslu á að varlega verði farið í að heimila staðgöngumæðrun, til að mynda í umsögnum um þingsályktun frá árinu 2011. Nú þegar frumvarp liggur fyrir, ítrekar stofnunin þessa afstöðu sína.

Reykjavík, 3. desember 2015

Virðingarfyllst,

Salvör Nordal,
forstöðumaður